

АРКАДІЙ МИКУЛЬСЬКИЙ: ШЛЯХ ДО ОЛЬЖИЧА

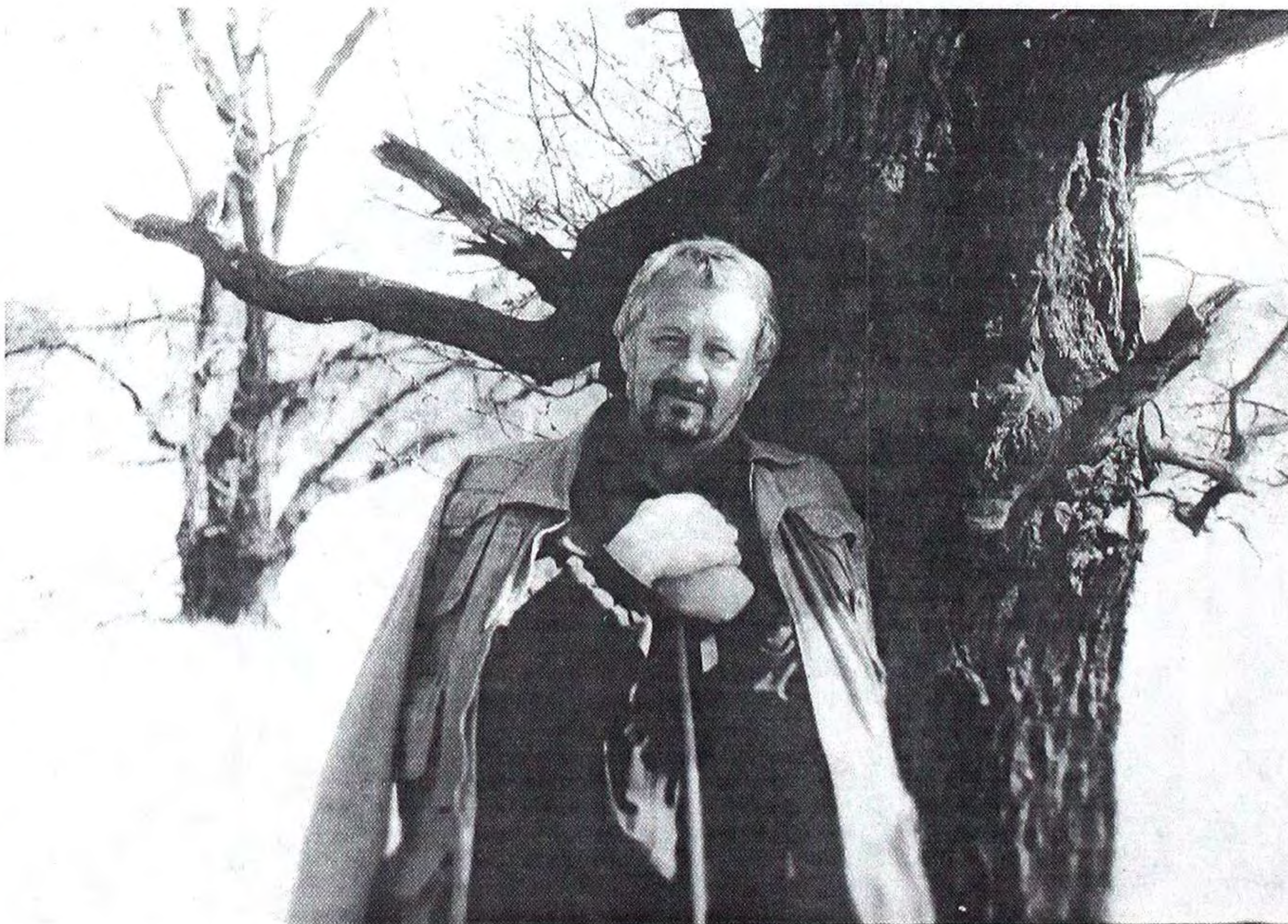
Олег Ольжич в Італії. 1937 (?)

Олег Ольжич. 'Старчево, Югославія. 1932-1933. Розкопки Американської експедиції.

Є в історії постаті особливі, в яких поєднується різнобічна практична діяльність, але в яких особливо вражає діяльність душі. До таких належить Олег Ольжич. Поет, видатний вчений-археолог, підпільник-борець. Але не буде перебільшенням сказати, що насамперед це - особистість, яка стала прикладом самозреченого служіння Україні. Природа наділила Олега Ольжича щедро: потужним інтелектом, поетичним талантом, доля дарувала успішну наукову кар'єру, щастя взаємного кохання, відданих друзів, зрештою, родину. І людина все це приносить на олтар свободи своєї землі, й це не фанатизм, а результат глибоко усвідомленого вибору. Зрозуміло, що така постать лишає дуже помітний слід у житті суспільства й інтерес до цієї особистості непроминущий.

Минулого року вийшов довгоочікуваний фільм А.Миккульського "Я камінь з Божої праці..." ("Ольжич"), названий рядком ольжичевої поезії. На фільм цей справді чекали. Яким постане Ольжич? Чи не з'явиться ще однієї забалаканої ідеологічною тріскотною постаті? Адже така небезпека для реабілітованих була цілком реальною. Повертаючись до нас, вони збіднювалися нашим небажанням пізнати їх у всій багатогранності. Але цього разу фільм не обманув чекань глядачів, які цікавляться цією постаттю й істо-

Катерина Білецька (Калинка), від 2 серпня 1943 - Кандиба, дружина О.Ольжича. Прага, 1944.

Віра Антонівна Сватковська (Кандиба) з маленьким Олегом Ольжичем. 1908 рік.

О.Ольжич у США. Стоїть (зліва) Етель Лессер (Пусі).

рією України загалом. Аркадій Микульський разом із автором сценарію Л.Череватенком проявив не лише глибоку шану й пієтет до лицаря України, а й виступив як режисер-дослідник, зібравши й осмисливши як відомі, так і невідомі сторінки біографії Ольжича. І, головне, домігся, аби ці сторінки набули візуальної виразності.

Олег Ольжич, яким бачимо його у фільмі - це не схема, і не крицевий солдат. Це жива людина, яка вимальовується на екрані як проекція багатьох поглядів. Це постать, яка фокусує в собі час, енергію часу, енергію людей. До речі, коли я переглядала увінчаного минулорічними "Оскарами" "Англійського пацієнта", то герой, який також був дослідником давнини, нагадав мені Ольжича. Так само і в той самий час (30-ті роки) Ольжич їздив у архео-

логічні експедиції, досліджуючи найдавніші поселення. І так само, як герой Ралфа Файнса, зустрів під час тих експедицій свою кохану. І так само їх розлучила війна...

Фільм Аркадія Микульського - документальний, але ота лінія інтимного життя Ольжича прокреслена досить виразно і викликає подив-захоплення: маючи блискучі перспективи праці в американському університеті, маючи кохану - громадянку США, він від усього цього відмовляється, тому що сильнішим був обов'язок перед Батьківщиною, перед організацією, одним із лідерів якої він був.

Фільм приваблює насамперед кваліфікованим і цікавим прочитуванням біографії людини, яка "пишеться" на наших очах. І не тільки архівними документами чи фотографіями, а й живими людь-

ми, які Ольжича знали в його студентські роки, в часи боротьби. Важливо, що в їхніх словах, виразах обличчя режисер вхопив відблиск Ольжича, портрет якого поступово вимальовується з тих фрагментів.

Шлях А.Микульського до Ольжича був закономірний. Цьому режисерові сьогодні ніхто не дорікне в кон'юктурності. Сьогоднішній світогляд режисера, очевидно, сформувався ще в студентські роки.

Аркадій Микульський навчався у Віктора Івченка, у першому наборі щойно відкритого кінофакультету Київського інституту театрального мистецтва імені І.К.Карпенка-Карого. Цей факт визначив його творче обличчя і якоюсь мірою творчу долю: досить згадати, що серед того випуску Віктора Івченка були й Іван Миколайчук, і Борис-

А.Микульський та Б.Івченко під час зйомок фільму «Здрастуй, Гнате». Режисер В.Івченко. 1962.

Б.Янівський, А.Микульський, Б.Нечерда. 1970.

**Кадри з фільму
А.Микульського
“Ольжич”.
1996.**

лав Брондуков, й талановита Інна Бурдученко, яка рано загинула, і Раїса Недашківська - відомі актори, цікаві особистості. Очевидно, автор “Іванни” - фільму, який порушував тривале мовчання довкола забороненої теми (у ньому йшлося про греко-католицьких священників і з’являлася постать А.Шептицького) вплинув на своїх учнів. Принаймні, відгомін того впливу відчувається в інтересі найталановитішого з них - Івана Миколайчука - саме до тих заборонених сторінок історії, навіть за умови, що учасників національно-визвольної боротьби потрібно було показувати у викривленому світлі. Той вплив відчувається в роботах Миколайчука у фільмах “Анничка” та “Білий птах з чорною ознакою”. В останній він вклав багато творчих сил - і як співавтор сценарію, і як упорядник дуже важливого для картини музичного оформлення, і як виконавець однієї

з головних ролей. Чи треба казати, як нелегко тоді було пробиватись цим фільмам, переконуючи, що брати, які опинялися по різні боки барикад - то не плакатні герої, не слухняні маріонетки в чийсь руках, а сильні особистості, яким випало стати жертвами у розпаленій вождями світового пролетаріату класовій боротьбі.

Аркадію Микульському, який прийшов на студію імені О.Довженка 1967 року, було запропоновано сценарій “Жива вода”, у якому також йшлося про повоєнні події у Західній Україні. Проте того ж 1970 року його усунули від роботи над фільмом, передавши бразди правління лояль-нішому постановнику. В результаті фільм вийшов анемічний і не став удачею студії. Можна зробити припущення, що усунули Микульського не через непрофесійність (знятий перед тим фільм “Акварелі Києва” був нагороджений дипломом на

Всесоюзному фестивалі в Ленінграді).

Таким чином, доля А.Микульського склалася так само, як і в його колеги Ролана Сергієнка, якого того самого 1970 року усунули від роботи над фільмом “Іду до тебе” за сценарієм Івана Драча з Іриною Купченко в ролі Лесі Українки. Сергієнко пішов працювати на “Укркінохроніку”. Аркадій Микульський пішов на “Київнаукфільм” - на той час студію, яка мала імідж інтелектуального осередку. Справді, фільми тої студії зверталися до молодосліджених в науці аспектів, у них ставилися і знімалися на плівку експерименти (“Чи думають тварини?”), простежувалися можливості людського інтелекту (“Сім кроків за горизонт”). А.Микульського життя тваринного чи рослинного світу хвилювало менше. Він звернув свій погляд на людину в соціумі. Він шукав відповіді на питання, які його особисто хвилювали і які були суттєвими для суспільства взагалі.

У цьому різновиді кіно Аркадій Микульський показав, що він - один з небагатьох кінорежисерів, кого можна назвати універсальним. В тому розумінні, що він може творити фільми ігрові, науково-популярні й документальні. І це поєднання давало дуже цікаві й своєрідні творчі результати. Скажімо, з цього погляду характерна соціологічна серія фільмів, знятих ним у сімдесятих роках, - “Якщо не я, то хто?”, “Колектив: поразка чи успіх?”, “Вони дивляться на нас”, “Відлуння наших емоцій”, “Осягнення простих істин” на кіностудії “Київнаукфільм”. Режисер умів створити свідо-

мо запрограмовану ситуацію, яку фіксував прихованою камерою задля вияву емоційного порогу сучасної людини в критичний момент (наприклад, коли серед натовпу в метро падає непритомною людиною і як на це реагують люди).

Саме в таких фільмах, де досліджувалися складні ситуації, і виявились режисерський професіоналізм, винахідливість, блискавична реакція на життєві ситуації. Аркадій Микульський - митець, який не вмещався в рамки загальноприйнятих кінематографічних форм - саме тому його тяжіння до експерименту і проявлялося в гущі життя, а не в павільйоні чи в роботі з архівним матеріалом. Його камера зафіксувала неповторні миті життя, які залишає для нащадків кіно.

У 1980-х Аркадій Микульський повертається до художнього кіно. Він поставив картини "Прем'єра в Сосновці" (Київська кіностудія імені О.Довженка, 1986), "Діти і

батьки. Провінційна історія" ("Укртелефільм", 1990), "Вишневі ночі" (Кінокомпанія "Рось", 1992). Остання з них - дуже вдала екранізація однойменної повісті Бориса Харчука. Вдумливо і творчо підійшовши до першоджерела, А.Микульський разом зі сценаристом В.Портяком розвинули ледь намічений Борисом Харчуком сюжет і показали стосунки між молодістю розвідницею УПА (актриса І.Капінос) та офіцером НКВС (актор В.Шевельков), які розвиваються настільки природно, а вся колізія настільки переконлива, що їх можна назвати сучасним ва-ріантом Ромео і Джульєтти. Так само, як і шекспірівські герої, вони гинуть, але цього разу від класового протистояння, яке виглядає особливо жорстоким і кривавим, коли стає винуватцем смерті молодих і прекрасних закоханих... І найкрасномовніше досягнення фільму "Вишневі ночі" в тому, що сила кохання струмує з екра-

на і змушує вірити, що саме воно, а не збройне протистояння, є найбільшою цінністю земного життя людини. Значною мірою цей успіх досягається завдяки вдалому вибору акторів. Дуєт Володимира Шевелькова та Інни Капінос, їхня прекрасна зовнішність, яка стає ще більш привабливою, одухотворена всеперемагаючим коханням, сприймається і як успіх режисера.

Останні два фільми, створені Аркадієм Микульським, - документальні. "Чия правда, чия кривда?" (1993) - це повернення історичної пам'яті народу, якому заборонялося навіть знати про події збройного опору військам НКВС після другої світової війни на Західній Україні. Вислів Андре Базена "шкіра історії лушиться і перетворюється на кіноплівку..." дуже влучно характеризує фільм "Чия правді, чия кривда?" В центрі його - колишній воїн УПА Богдан Чуйко. Фільм по-

Кадри з фільму А.Микульського "Чия правда, чия кривда?". 1993.

А. Микульський з акторами І.Капінос та В.Шевельковим. Робочий момент фільму "Вишневі ночі". 1992.

чинається з епізоду перезахоронення жертв НКВС у Косові 1992 року, на якому присутні ветерани УПА. Справа митця - розбиратися не в перипетіях політичної боротьби (в тому числі - в протистоянні між різними угрупованнями націоналістів), а в долях людей. Цього разу - показати долю Богдана Чуйка і його товаришів. Режисер фіксує зустрічі людей, які не бачились 45 років, які ледь пізнають один одного, згадують пережите. Час - головний герой стрічки. В кадрі - колишні воїни УПА, але не ті, які емігрували, а які відсиділи строк, були в'язнями ГУЛАГу.

І, нарешті, "Я камінь з Божої пращі..." ("Ольжич", 1997). Кожен кадр - чи документ, чи запис людей, які згадують Ольжича, чи відтворення історично достовірного середовища, в якому жив Ольжич, - переконливий і влучний. Творячи документальний портрет-біографію людини, якої вже давно немає серед живих, режисер виявляє неабияку творчу винахідливість, щоб із сухих архівних документів постала жива людина, особистість в усій повноті й багатогранності. Микульський вдається до найпродуктивнішого шляху - він з історичного матеріалу вибудовує сюжет, колізію, конфлікт, атмосферу, одухотворюючи простір історії. Далеко не кожному митцю під силу така складна побудова.

Творчість Аркадія Микульського якраз і вирізняється тим, що у його фільмах сухий документ переплавляється на кінематографічно виграшну, зображально цікаву дію. Крім того, характерною особливістю останніх трьох фільмів є те, що кожен герой - чи то постать історично достовірна, чи витворена творчою фантазією - несе в собі колізії й суперечності своєї доби. Ці постаті значимі й виявляють суть поняття "український народ".

Фільми емоційні, добре сприймаються і за умови активного просування їх до глядача можуть прислужитися для таких сьогодні дефіцитних ідеалів гуманності й утвердження твердої віри у справу побудови української держави.

Прем'єри фільмів А. Микульського відбувалися у Будинку кіно, в багатьох містах України та за кордоном (США, Канада).

Лариса Брюховецька.

Хто ж негідник?

Будинок кіно, як і раніше, належить кінематографістам, хоча нині там завізно від різних політичних партій та угруповань. Втім, іноді в цих стінах лунають голоси професіоналів-кінематографістів, занурених у творчі проблеми. Приводом стають фільми, тексти колег. Саме з такого приводу 20 листопада й відбулася розмова за круглим столом, організована членом Спілки кінематографістів України кінокритиком Людмилою Лемешєвою. Розмова точилася довкола двох конкретних фільмів - "Юденкрайз, або Вічне колесо" В. Домбровського та "І буде новий день..." Р. Ширмана, а також тексту, пов'язаного з обома картинами й опублікованого в московському журналі "Искусство кино". Кінокритик і сценарист З. Фурманова, кінознавець В. Цвіркунов, кінокритик Л. Лемешєва, культуролог Н. Мірошніченко, літературознавець і публіцист М. Рябчук кваліфіковано аналізували і те, і друге, тим часом як автор зумисне викривленої на догоду великодержавного шовінізму інтерпретації цих фільмів суєтно намагався себе вигородити.

Але політичні пристрасті, очевидно, вже міцно вкоренилися у просторі цієї споруди, бо чим іще можна пояснити виступ на зібранні людини, до кіно непричетної, але сповненої мітингових рефлексів. Вони виявилися з першої ж фрази п. Маленковича. І можна було б це зрозуміти, якби вони мали бодай

якусь актуальність. Ні, звучали давно зношені сентенції, таке собі перетрушування товарів із "секондхенду". Зрештою, перетрушуванням ношеного товару займаються не від хорошого життя й можна було б на це не звертати увагу, якби від тих слів не понесло неприємним духом розпалювання взаємної неприязні між українцями та росіянами. Особливу нетерпимість оратор виявив до такого почуття, як любов до батьківщини. "Патріотизм - останній притулок для негідників", - наголошував виступаючий, сподіваючись знайти одностудців серед кінокритиків. Як кінокритик, на цьому зібранні присутній, можу сказати: поперше, поганий той режисер, який в одній виставі змішує ролі різних жанрів. По-друге, людині, що політичний імідж здобуває викриттям любові до країни, в якій проживає, очевидно, нелегко й можна було б її пожаліти (втім, а чому б не змінити країну проживання?), якби не ота провокативна одержимість в шуканні й проголошенні приводу для розбрату між народами.

І нарешті, п. Маленковичу дуже не хочеться, щоб громадяни України, яка кілька років тому стала незалежною і яка переживає економічну скруту, мобілізували всі кращі моральні якості й насамперед патріотизм для економічного розвитку й благополуччя. А без любові до своєї країни про це годі й думати.

Лариса Брюховецька.